

Handreiking Ambtenaren en actievoeren, hoe zit dat?

Van Bureau Integriteit, bureauintegriteit@amsterdam.nl
Datum 5 september 2023

Leeswijzer: Deze handreiking beoogt medewerkers van de gemeente Amsterdam te helpen bij het maken van weloverwogen keuzes rondom persoonlijke betrokkenheid bij maatschappelijke discussies en activiteiten. Het biedt handvatten voor medewerkers en leidinggevenden om hierover in gesprek te gaan. De verantwoordelijkheid voor het voeren van dit gesprek ligt bij beide partijen. De handreiking is gebaseerd op de Amsterdamse ambtseed en gedragscode.¹

Maatschappelijke betrokkenheid van ambtenaren

Ambtenaren zijn over het algemeen maatschappelijk betrokken mensen. Zo zijn ambtenaren bijvoorbeeld vaker lid van een politieke partij dan de gemiddelde burger.² Misschien neem je ook weleens deel aan een demonstratie of laat je je op sociale media uit over zaken die je aan het hart gaan. En dat is ook niet gek: ambtenaar word je omdat je je wilt inzetten voor het algemeen belang. Dit maakt dat bevolgen en maatschappelijk betrokken ambtenaren heel goed kunnen zijn voor de gemeente. Toch is het belangrijk dat je je bewust bent van je bijzondere positie als ambtenaar. Hoe zit dit nu precies?

Vrijheid van meningsuiting en demonstreren zijn grondrechten die zijn vastgelegd in het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens en in de Nederlandse Grondwet. Hierdoor heeft niemand in beginsel toestemming nodig om gevoelens of gedachten te uiten. Deze grondrechten gelden voor iedereen, dus ook voor jou als ambtenaar. Voor ambtenaren is er echter wel iets bijzonders aan de hand. Als dienaar van de inwoners van Amsterdam dien je onpartijdig te handelen en het vertrouwen dat de burger in je stelt, niet te beschamen.³ Daarnaast dien je je als ambtenaar aan de wet te houden en mag je de geloofwaardigheid van het ambt niet schaden. Dit alles heb je ook beloofd toen je de ambtseed aflegde. In sommige gevallen kan dit betekenen dat er grenzen worden gesteld aan je maatschappelijke betrokkenheid. Zo zijn de functies van beleidsambtenaar en raadslid bij dezelfde gemeente niet met elkaar te verenigen.

¹ De gedragscode is gebaseerd op de ambtseed die volgt uit de Ambtenarenwet. Daarnaast spelen de grondwet en het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens hierin een belangrijke rol.

² In 2010 was bijna één derde van de ambtenaren lid van een politieke partij, tegenover 2-3% van de kiesgerechtigden in Nederland: <https://www.binnenlandsbestuur.nl/sociaal/enquete>.

³ Dit is geregeld in artikel 10 van de Ambtenarenwet: De ambtenaar onthoudt zich van het openbaren van gedachten of gevoelens of van de uitoefening van het recht tot vereniging, tot vergadering en tot betoging, indien door de uitoefening van deze rechten de goede vervulling van zijn functie of de goede functionering van de openbare dienst, voor zover deze in verband staat met zijn functievervulling, niet in redelijkheid zou zijn verzekerd.

Of iets wel of niet kan is erg afhankelijk van de context, maar er zijn wel richtlijnen die je helpen een handeling te beoordelen. Als je twijfelt, bespreek dit dan altijd met je leidinggevende. Daarnaast kun je ook met een adviseur van Bureau Integriteit overleggen.

De ambtseed en de gedragscode

Zoals gezegd behoort je je volgens de ambtseed te gedragen. Misschien is het een tijdje geleden dat je de ambtseed aflegde, dus hier een opfrisser:

- Ik zal de gerechtigheid dienen.
- Ik zal trouw zijn aan de grondwet en de overige wetten van het rijk.
- Ik zal mij inzetten voor de rechten en het welzijn van alle burgers van Amsterdam.
- Ik zal onpartijdig handelen en de democratische beginselen en procedures respecteren.
- Ik ben loyaal ten opzichte van de bestuursorganen van de stad en het door hen vastgestelde beleid.
- Ik zal van de overheidsmacht die mij is toevertrouwd geen misbruik maken.
- Ik zal zorgvuldig omgaan met informatie.
- Ik zal de geloofwaardigheid van het ambt niet schaden.
- Ik zal het vertrouwen, dat de burger in mij mag stellen, niet beschamen.
- Ik zal mij een zelfstandig oordeel vormen over de morele juistheid van mijn handelen.

Naast de ambtseed hebben we een gedragscode. De gedragscode behandelt ook de normen rond gedrag in de privésfeer:

- Regel 6.1 – Je doet als privépersoon geen uitlatingen die jouw eigen functioneren als ambtenaar of het functioneren van de gemeente, het organisatieonderdeel of het stadsdeel kunnen schaden.
- Regel 6.2 – Je bespreekt mogelijk onwenselijke privérelaties en contacten met jouw leidinggevende en treft maatregelen om jezelf en de gemeente te beschermen tegen ongewenste effecten.
- Regel 6.3 – Je neemt zo nodig maatregelen in de privésfeer zodat je het ambt ook in privétijd niet zal schaden en de gedragscode kan naleven.

Aandachtspunten

Zoals je misschien hebt gezien, staan in de ambtseed richtlijnen die met elkaar in conflict kunnen raken. Zo moet je als ambtenaar loyaal zijn aan het beleid van de gemeente, maar wat als je het niet met het beleid eens bent? Mag je daar dan wat van zeggen? De ambtseed schrijft immers ook voor dat je een zelfstandig oordeel moet vormen over de morele juistheid van je handelen en dat je de gerechtigheid moet dienen.

Het is essentieel dat je de context van jouw eventuele actie goed in kaart brengt om een (morele) afweging te maken. Om je te helpen de juiste afweging te maken, formuleren we hieronder een aantal aandachtspunten voor maatschappelijke betrokkenheid van ambtenaren die van belang zijn bij het bepalen van die context.

Als je wilt demonstreren, je mening wilt geven op sociale media of op andere manieren wilt bijdragen aan maatschappelijke discussies en acties, houd dan in ieder geval rekening met de volgende zaken:

1. Je laat je niet racistisch of discriminerend uit

Hier kunnen we kort over zijn: discriminerende of racistische uitlatingen passen nooit bij het ambtenaarschap. Communiceer op een fatsoenlijke en respectvolle manier. Het maakt niet uit of je dat nu binnen of buiten werktijd doet. Je dient het belang van *alle* Amsterdamse burgers.

2. Je bent loyaal naar de gemeente en het vastgestelde beleid

Wanneer je meedoet aan een demonstratie of je ergens over uitlaat op sociale media, is het goed om te kijken in hoeverre het onderwerp van de (re)actie raakt aan je functie bij de gemeente. Het is hierbij belangrijk dat je je functie na de actie nog geloofwaardig kunt vervullen. Het kan soms lastig zijn om te beoordelen of er voldoende afstand is tussen je functie en je maatschappelijke betrokkenheid. Bespreek dit vooral met je leidinggevende of met een adviseur van Bureau Integriteit als je er niet uitkomt.

Het kan natuurlijk zo zijn dat je het niet eens bent met het beleid van de gemeente. Het kan echter schadelijk zijn voor het functioneren van de gemeente en voor het vertrouwen van de burger als je hier in de openbaarheid, dus buiten je directe privésfeer, kritisch over uitlaat. Lever je kritiek intern, bij de juiste personen en via de geëigende kanalen. Als het een aangelegenheid in je eigen stadsdeel betreft die jou als burger raakt, kun je ook gebruik maken van je inspraakrecht als burger. Ook hier geldt dat het uitmaakt hoe dicht je als ambtenaar op het specifieke beleid zit.

3. Je overtreedt met de actie of jouw handelen geen wetten

De ambtseed schrijft duidelijk voor dat je je als ambtenaar dient te houden aan de grondwet en de overige wetten van het rijk. Dit betekent niet dat je uit je ambt gezet wordt als je een keer door rood fietst. Toch is het belangrijk je bewust te zijn van je bijzondere positie als ambtenaar. Als een ambtenaar zich niet aan de wet houdt, kan dit immers de geloofwaardigheid van de overheid schaden. Stel je bijvoorbeeld voor dat een handhaver in uniform op een druk kruispunt door rood fietst. Daarmee verliest niet alleen de handhaver in kwestie aan geloofwaardigheid, maar ook de overheid in haar geheel.

Belangrijke overwegingen hierbij zijn: de aard van de overtreding en de zichtbaarheid⁴ van de overtreding. Gewelddadige en vandalistische gedragingen passen uiteraard nooit bij het ambtenaarschap. Ook is het van belang dat je als ambtenaar niet met naam en toenaam in de media verschijnt als een persoon die de wet overtreedt.

Ten derde speelt het motief van de ambtenaar in overtreding een rol in de afweging: een publieke actie die als doel heeft op te komen voor grondrechten is beter te verdedigen dan een overtreding die het eigenbelang dient. Hierbij is het wel goed je af te vragen of de gekozen actie de beste optie is. Zijn er ook andere mogelijkheden om actie te voeren zonder de wet te overtreden? In ieder

⁴ Het gaat hierbij om bijvoorbeeld aandacht van de media voor het onderwerp, of de zichtbaarheid van jouw rol als ambtenaar naar buiten toe. De zichtbaarheid bepaalt in grote mate de impact op het vertrouwen van de burger in de overheid.

geval moet je als ambtenaar in het geval van een illegale actie wel bereid zijn de eventuele gerechtelijke gevolgen van de overtreding te dragen en bij arrestatie zo nodig verlof opnemen.

4. *Het is voor de burger duidelijk dat je als burger handelt/sprekt en niet als ambtenaar*
Zorg dat er geen rolverwarring kan ontstaan. Om de schijn van partijdigheid of belangenverstrengeling tegen te gaan, is het belangrijk dat het voor de burger duidelijk is wanneer je uit hoofde van je functie ergens aanwezig bent en wanneer je er als burger bent. Het maakt ook uit of de activiteit plaatsvindt binnen of buiten Amsterdam. In het laatste geval heb je meer ruimte.

Hetzelfde geldt voor (sociale) media: als je een opiniestuk opstuurt naar de krant of als je wordt geïnterviewd op televisie, zorg dan dat het duidelijk is vanuit welke rol je spreekt. Ook als je actief bent op sociale media, is het belangrijk je bewust te zijn van je rol en verantwoordelijkheden. Als jij als privépersoon bijvoorbeeld een uitlating doet op LinkedIn, waar ook je functie bij de gemeente vermeld staat, kan er rolverwarring bij de burger ontstaan. Maar ook wanneer je zelf niet actief uitdraagt dat je ambtenaar bent en het niet genoemd staat in je socialemediaprofiel, kan een journalist dit wel aankaarten. Houd daar rekening mee.

De afweging

Als je twijfelt of je maatschappelijke betrokkenheid en je rol als ambtenaar met elkaar botsen, bespreek dit dan met je leidinggevende. Jullie kunnen hierbij bovenstaande aandachtspunten bespreken.

Maar denk bij je afweging ook aan onderwerpen zoals de politieke gevoeligheid, het moment van en de wijze waarop de uitspraken/actie worden gedaan en schadelijkheid van de uitspraken/actie. Ook een gesprek of moreel beraad met collega's kan meer duidelijkheid geven waar de grenzen liggen in een specifiek geval. Je kan uiteraard ook altijd voor vertrouwelijk advies terecht bij een vertrouwenspersoon of bij Bureau Integriteit.

Je leidinggevende heeft overigens ook een verantwoordelijkheid om met jou in gesprek te gaan als hij of zij twijfelt of jouw privéactiviteiten je functioneren in de weg zitten. Aandachtspunten hierbij zijn dat dit in een open sfeer gebeurt en dat passende afspraken gemaakt en vastgelegd worden om de risico's voor jou en de gemeente te beperken.